

MAGYARORSZÁG KÖZ- ÉS MAGÁNKÖNYVTÁRAI 1885-ben. ¹

Az országos m. kir. statistikai hivatal a múlt évben a hazai köz- és magánkönyvtárak adatait gyűjtötte össze, mely adatoknak eredménye *György Aladár* statistikai beltag feldolgozásában, a hivatal által kiadott „Statistikai közlemények“ külön kötetét fogja képezni. A terjedelmes mű nyomtatása több hónapot vesz igénybe s az orsz. statistikai hivatal annak nyomtatása alatt bármikor örömmel fogad bármely köz- vagy magánkönyvtárra vonatkozó kimutatást, mert szükségesnek tartja, hogy e fontos s kulturviszonyainkat nagyon jellemző mű minél teljesebb legyen. Ez okból közöljük itt a mű bevezetését, mely az eddig beküldött adatok előléges számítás szerint készült főeredményét adja s egyúttal a felvétel iránt érdeklődő művelt közönségnek is tájékozást nyújt.

A könyvtár-statistika fontossága bármely nemzet művelődési állapotának megítélésére szembeötlő. Kétségtelen, hogy a nemzetgazdasági állapot kültényezőinél a gyárak, gépek, továbbá az iparban s kereskedelemben alkalmazott segéd munkások száma, a termelt s forgalomba hozott árucikkek mennyisége, stb. a nemzeti vagyonosságot illetőleg közvetlenebb s bizonyos tekintetben alaposabb következtetéseket engednek meg, mint a könyvtárak s könyvek száma a szellemi műveltségre vonatkozólag, hiszen — nem is említve a szellemi élet jelenségeinek nagy változatosságát, melyben a könyvtárak, különösen az egyház s iskola mellett, bizonyos tekintetben másodrangu szerepet foglalnak el — tudvalevő dolog, hogy Európa számos, a közművelődést illetőleg ma már igen csekély jelentőségű kolostoraiban (p. Athos hegyen) a

¹ A Közgazdasági Értesítő 1886. ápril 6-ik számából.

tudomány gazdag tárházai hevernek használatlanul. Mindamellett alig szükséges bizonyítani, hogy egy nemzetnek összes társadalmi viszonyait tekintve, már magában a könyvtárak s könyvek száma, hasonlóan a gyárak és gépek számához az ipar terén, bizonyos tekintetben fokmérő gyanánt szolgálhat, mely fokmérő annál világosabb s annál tanulságosabb lesz, minél inkább képes a könyvtár-statistika a könyvtárak kezelésére s használására, továbbá a könyvtárakban levő szellemi kincsekre vonatkozó részleteket kitüntetni, s így alkalmat nyújtani a művelődés-történelem s irodalom kutatóinak, hogy ez adatokat a nemzet szellemi fejlődésének kutatásánál s a jelen állapot megítélésénél a többi tényezőkkel (közoktatástügy, művészet, irodalmi viszonyok stb.) kapcsolatban felhasználhassák.

Ily okok vezették a statistika művelőit arra, hogy az egyes országok s nemzetek szellemi állapotának megítélésénél a könyvtárakra is folyvást figyelmet fordítottak, s a könyvtár-statistikai felvételek fontosságát hangsúlyozták. A statistikai tudományok történetében oly nagy szerepet játszó nemzetközi statistikai congressusok közül az 1867-ben Florenzben tartott 6-ik összejevetel foglalkozott legrészletesebben a könyvtárstatistika ügyével s 11 pontban megállapította az ily statistikai felvételnél figyelembe veendő kérdéseket,¹ ugyanakkor a levéltárak, muzeumok rokonirányú statistikájára is kiterjesztvén figyelmét.

Már előbb (1865.) megtörtént egy könyvtár-statistikai felvétel Olaszországban, mely azonban, az akkori politikai viszonyok szerint, az Egyházi államokra, s így a bibliographiailag is ily fontos Róma városára vonatkozó adatokat nem tartalmazza. A legközelebbi felvétel — tekintettel a congressus határozataira — Svájcban eszközöltetett az 1868-ik évre vonatkozólag, de a magánkönyvtárak mellőzésével. Az eredmény igen gondos feldolgozásban 1872-ben jelent meg német és francia nyelven külön quart-füzetben,² mely még jelenleg is a legbecesebb s legtanulságosabb

¹ Compte Rendu des travaux de la VI-e Session du Congrès International de Statistique réuni à Florence les 29, 30 Septembre, 1, 2, 3, 4 et 5 Octobre 1867. Florence, 1868. 272, 445, 481. s más lapokon.

² Die öffentlichen Bibliotheken der Schweiz im Jahre 1868. Nach dem von der schweizerischen statistischen Gesellschaft gesammelten Material bearbeitet von Dr. *Ernst Heitz* Basel. Schweighauser 1872. 77 + 80 l.

könyvtár-statisztikai munkálatokhoz tartozik. Számos európai állam statisztikai hivatala követte e példát, s most már, mint később az összehasonlításnál látni fogjuk, a legtöbb művelt állam könyvtáraitól van legalább némileg tájékoztató adatunk.

Jelenleg csak kettőt emelünk ki: az osztrák felvételt s az amerikai Egyesült-Államok könyvtár-statisztikáját. Az előbbi politikai s társadalmi viszonyaink között legközelebből érdekel bennünket, az Egyesült-Államok statisztikája pedig azért említendő fel külön, mivel úgy a felvétel, mint a feldolgozás tekintetében teljesen páratlan s kiváló anyagi áldozatok nélkül utól sem érhető minta gyanánt tekinthető.

Az *osztrák* felvétel, az 1870-ik év végén levő állapotot véve tekintetbe, az akkori statisztikai központi bizottság által eszközöltetett, s az eredmény ugyanennek hivatalos közleményeiben jelent meg.¹ A felvétel, a kölesönkönyvtárak kivételével, a könyvtárak minden csoportjára kiterjed, azonban a magánkönyvtárak közül csak 23, bár többnyire igen jelentékeny könyvgyűjtemény adatait szerezhették meg. Már maga e szám eléggé mutatja a felvétel hiányos voltát; mind a mellett e dolgozatnak több előnyös oldala van, melyek közül különösen kiemeljük azt, hogy a nagyobb könyvtárakról részletes leírásokat közöl, a könyvtárak gyarapodására s használatára nagy súlyt fektet, s egyes csoportok, p. az egyházi s katonai könyvtárak adatai lehető teljességben közöltetnek. Megemlítjük itt azt is, hogy az osztrák felvétel eredménye, hiányossága daczára, úgy a könyvtárak, mint a könyvek számát illetőleg a megelőző felvételek ellenében a legnagyobb összeget mutatta ki (577 könyvtár 5.475,798 könyvvel), mely körülményt részben annak kell tulajdonítanunk, hogy a könyvtár forgalmának megállapításánál a könyvgyűjtemények köteteinek számában határvonalat nem állapított meg s a közlött adatok közt van olyan is, mely csak 78 darabból álló könyvgyűjteményre vonatkozik.

Az *Egyesült-Államok* könyvtár-statisztikája az 1876-ki phila-

¹ Stand der Bibliotheken der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder zu Ende des Jahres 1870. Herausgegeben von der k. k. Statistischen Centralcommission. Bearbeitet von Josef Pizzala Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik. XX-ter Jahrgang, II. Heft 1873. 65. l., VI. Heft 1874. 133. l.

delphiai világiállításra készült. E hatalmas mű ¹ csak a közkönyvtárakra terjeszkedik ki, de azoknál lehető teljességben felöleli mindazokat, melyekben a kötetek száma legalább a 300 darabot eléri ; ismertetésüket minden irányban megkísérte, de különösen súlyt fektet a könyvtár kezelésére, (a második kötet tulajdonkép csak a katólog készítésére vonatkozó szabályokat tartalmazza), s más nemzetek könyvtáraival összehasonlításokra, s így ez a mű nemcsak az Egyesült-Államok könyvtár-statisztikája, hanem valóságos gyakorlati bibliographiai dolgozat, mely mint ilyen, az angol s német nemzet e nemben gazdag irodalmával szemben is számot tesz. Harminczkilencz fejezet, mindenik külön-külön szakférfiu által készítve, tárgyalja az egyes könyvtárcsoportok állapotát, a könyvtár kezelése és használata módját, az irodalom ide vonatkozó részeit, ezenkívül 18 nagy könyvtár épületének rajza van a műben. Számos tervrajzon kívül, közölve van egyes könyvtárak eljárása a kikölesönzések, a címjegyzékek készítése, apróbb nyomtatványok kezelése, könyvkötés, olvasó-terem berendezése tárgyában, külön jegyzék található a könyvtárnokoknak szükséges segédkönyvekről minden nyelven és minden irodalomra nézve, s mindez gyakorlati utasításokkal s példákkal.

Ily nagy apparatussal s kétségtelenül nagy költséggel készült könyvtár-statisztikai mű készítésére az orsz. m. kir. statisztikai hivatalnak jelen viszonyaink között gondolni sem lehetett. Másrészt azonban nemcsak az a körülmény, hogy a művelt államok legnagyobb része már e tekintetben is megfelelt a hazai állapotok ismertetését célzó feladatának, hanem még inkább az sarkalhatott egy ily könyvtár-statisztika készítésére, hogy az eddig megjelent ilynemű művekben Magyarország vagy teljesen ignorálva van, vagy csak kicsinylőleg említettik. A leglelkiismeretesebben s legnagyobb alaposággal készült nemzetközi könyvtár-statisztikai dolgozat az *Encyclopoedia Brittanica* legújabb kiadásában ² Magyarország nagy könyvtárai közül csak nyolezről közöl adatokat (ki-

¹ Public libraries in the United States of America, their history, condition and Management. Special report. Department of the interior Bureau of education Washington Government printing office. 1876. I. köt. XXXV. és 1187. I. II. kött. 89. l.

² »Libraries« című terjedelmes tanulmány *Tedler H. R.* és *Thomas E. C.* tollából.

vétel nélkül hiányos becslés alapján), s könyvtárainkról általában, Bratassevič felületes ítéletét¹ követve, határozottan kimondja, hogy: „the libraires in the hungarian kingdom are not very numerous.“

Minden, az irodalommal foglalkozó művelt magyar tudja, hogy ez ítélet nagyon szigorú s igazságtalan. Könyvtár-statistikát készíteni ugyan nálunk mindez ideig senki sem kísérlette meg, bár az orsz. m. kir. statistikai hivatal megalakulása óta ezt több ízben tervbe vette², s annak fontosságát több statistikusunk, különösen Konek, hangsúlyozta. Másrészt azonban Bod Pétertől Szabó Károlyig a kiváló bibliographok egész sora működött hazánkban. 1876 óta a magyar nemzeti múzeumi könyvtár tisztviselői „Magyar Könyvszemle“ című tudományos folyóiratot adnak ki, melyben egyes könyvtárak leírásán kívül már egyes csoportok ismertetését is megkezdik (Ballagi Aladár a felső-magyarországi könyvtárakról, Fraknoi³ a régi szépeességi könyvtárakról), 1882-ben különösen sikertült könyvkiállítás létesült Budapesten, s a vallás-és közoktatásügyi miniszter újabb évi jelentéseiben különösen a középiskolai könyvtárakról rendszeres kimutatásokat közöl. Mindez, az utóbbi félszázad alatt nálunk óriási emelkedést mutató irodalomtörténeti tanulmányokkal, s más társadalmi s irodalmi mozgalmakkal kapcsolatban nem alaptalannak tüntette fel a hitet, hogy könyvtárak tekintetében mi sem állunk nagyon hátra Európa miveltebb nemzetei között, s mindenekfelett megérlelte a vágyat, hogy hazai állapotunkról ez irányban is nyerjünk felvilágosítást.

Az orsz. m. kir. statistikai hivatal tanulmányozván e kérdést, 1884. decz. hó 1-én indította meg az előmunkálatokat.

A tervezet a könyvtárak minden csoportját szándékozott felölelni, s így a magánkönyvtárakat is, mert, bár előre látható volt, hogy külön számláló ügynökök alkalmazása nélkül, a mire viszonyaink között gondolni sem lehetett, a magánkönyvtárak statis-

¹ Zur Statistik der Bibliotheken von *Bratassevič* Statistische Monatschrift. Wien, 1880. VI. évfolyam 262. l.

² L. a »Hivatalos Statistikai Közlemények« első évfolyamában foglalt terveket s különösen *Keleti K.* javaslatát 1874-ben, mely a könyvtár-statistika elkészítését a közoktatásügyi osztály teendői közé sorozza.

³ A »Közlemény« írója téved. Ez ismertetést nem *Fraknoi* Vilmos hanem *Csontos* János írta. Szerk.

tikája igen hiányos leend, remélhettük, hogy kitartó munka s egyes ügybuzgó férfiak közreműködése mellett e tekintetben is értünk el annyi eredményt, a mennyi tájékoztatóul, s egy esetleg később történendő felvételnél összehasonlítás alapjául szolgálhat. A „könyvtár“ fogalmára nézve bizonyos könyvmennyiséget szükséges levén megállapítani, mivel az eddigi felvételekben erre vonatkozólag tájékoztató megállapodás nincs, elhatároztuk, hogy a magánosok birtokában levő könyvgyűjtemények közül a felvétel keretébe illő könyvtárnak csak olyan tekintessék, melyben a kötetek s füzetek száma az egy ezret eléri, a közkönyv-táraknál ellenben, — tekintettel azok átlagosan nagyobb használatára s valószínűbb gyarapodására — már az olyanok is, melyekben a kötetek s füzetek száma legalább 500. Ugy a körlevelekben, mint a hírlapi felszólításokban mindenkor csak legalább ily terjedelmű könyvgyűjtemények adatait kértük beküldeni. Mivel azonban e felhívásunk daczára számos könyvtártulajdonos küldött be kisebb könyvgyűjteményről szóló adatokat, ezeket sem véltük félredo-bandóknak, nemesak azért, mert kis könyvgyűjtemények közt is akadnak olyanok, melyek specialis jellegük vagy néhány ritka mű folytán értékesek, hanem főkép abból az okból, hogy a későbbi felvétel alkalmával mennél több adat legyen a statistikában első rangú fontossággal bíró összehasonlításra, melyet most — előbbi felvételek hiánya miatt — fájdalom! — csaknem teljesen mellőznünk kellett.

A legfontosabb elvi teendő volt a felvételi módozatok megállapítása.

Magyarországban a vidéki statistikai bizottságok legnagyobb-része csak névleg létezik, külön számláló ügynökök alkalmazására gondolni sem lehetett s így az orsz. statistikai hivatal e kérdésre nézve is hátrányban volt más országok szerencsésebb hivatalaival szemben. Közigazgatási s nemzetgazdasági adatok lévén eddig főkép az orsz. m. kir. statistikai hivatal által eszközölt felvételek tárgyai, a törvényhatósági s állami közegek közreműködése az anyag összegyűjtésében kielégítőnek bizonyult. A könyvtár-statistikánál azonban, különösen a magán-könyvtárakat véve tekintetbe, a társadalom közreműködését az anyag összegyűjtésében mellőzni nem lehetett, sőt, ismerve a hivatalos közegek nagy elfoglaltságát más téren, igyekezni kellett azon, hogy az adatok

lehető teljességének érdekében a munkafelosztás elve alkalmaztassék s a statisztikai hivatalnak különben rendes adatgyűjtő közegétől szolgáló törvényhatósági tisztviselők lehetőleg csak oly munkálatok teljesítésére szólíttassanak fel, melyeket más uton czélszerűbben nem lehet eszközölni.

Ismeretes, hogy a könyvgyűjtemények legnagyobb része mindenütt iskolákkal s egyházi hatóságokkal áll kapcsolatban. Mindenekelőtt tehát az egyházi s iskolai hatóságok kerestettek meg körlevélben és pedig oly módon, hogy nemcsak a hatóságok alatt álló nagyobb és kisebb könyvtárakról (e tekintetben különösen a tanuló ifjuság könyvtárait) tettek figyelmessé) szerezzenek be kimutatásokat, hanem egyes tanárok, papok magánkönyvtáraitól is. Külön kerestetett meg ezután közel kétszáz oly testület, tudományos társaság és szakintézet, melyekről köztudomású vagy leglább feltehető volt, hogy könyvtárral rendelkeznek (Muzeumok, Akadémia, Természettudományi-Társaság stb.). A következő körlevél a magánosokhoz küldetett szét: akadémiai tagok, írók, tudósok, országos nevű orvosok, ügyvédek s a közélet különböző ágaiban működő kiváló férfiak közül már kezdetben közel ezren kerestettek meg s a körlevélben mindenik felkérte, hogy előtte ismeretes könyvtártulajdonosok nevét a statisztikai hivatallal közölni sziveskedjék. Végül szétküldtük a kérdőíveket az alispánoknak s polgármestereknek, ez utóbbiakat azért szólítván fel külön, mivel természetesen feltehető volt, hogy a nagyobb városokban több könyvtár létezik. Ez utóbbi körlevelekben külön felhívtuk figyelmüket a hatóságok területén levő egyesületekre, olvasókörökre, színházakra, fürdőkre, börtönökre stb. s minden körlevél mellett külön íven összeállítottuk mindazon testületek s magánosok neveit, kik már külön megkerestettek s ugyanott felsoroltuk azokat a helyeket, honnan, s azokat a magánosokat, kiktől adatokat várni lehetett, figyelemztetvén a törvényhatóság területén élt írók, tudósok vagy más tekintetben nevezetes egyének hátrahagyott könyvtárainak kikutatására. — S midőn mindez szétküldetett, a statisztikai hivatal nyilvános felhívást tett közzé a nagyobb fővárosi napilapokban s a tekintélyesebb szaklapokban, úgy, hogy bátran elmondhatjuk, miszerint a felvétel nyilvánosságára mindaz megtörtént, a mi mulhatlanul szükségesnek látszott.

Minden megkeresés mellett a megfelelő számban egy s ugyanaz a kérdőív küldetett szét, mely az összes eddigi felvételeknél szerzett tapasztalatokat figyelembe véve s hazai viszonyainkhoz alkalmazva, oly módon szerkesztetett, hogy a nagyobb s rendesebb könyvtárak állapotáról is lehető tiszta képet nyújtson. Szükség esetén azonban figyelmeztettük az illető könyvtárlajdonosokat, hogy e kérdések mellett czélszerűnek tartott más adatokat is közölhetnek, valamint abban az esetben, ha a könyvtár rendezetlen, általános becslés alapján közölt számokkal is megelégszünk.

A kérdőívek ⁵⁾ szétküldése a fentemített sorrendben történt. Mivel azonban az orsz. statistikai hivatal különben is csekély személyzete új-év körül munkával túlhalmozva van, az első kérdőív csak január 15-én küldetett el s a felsorolt ívek expedálása csak február 26-án fejeztetett be. A hivatalnak újból tudomására jött czímkre kérdőívek természetesen még ezután is küldettek, július közepe után azonban inkább csak sürgetések. Ez ideig elküldetett összesen :

1. Iskolai hatóságoknak	1,300 példány
2. Egyházi hatóságoknak	1,240 „
3. Testületeknek	196 „
4. Magánosoknak	798 „
5. Törvényhatóságoknak	1,196 „
6. Újabb czímkre	920 „
Összesen	<u>5,650 példány.</u>

Ez összeghez számitandó még közel ezer kérdőív, melyet egyesek s testületek kérelmére pótlólag küldöttünk szét. A törvényhatósági közegek közül különös buzgalmat fejtettek ki kérdőiveink szétküldésében Pest-Pilis-Solt-Kiskun, Torontál, Tolna, Hunyad, Sáros, Heves, Vas, Szepes, Szilágy, Zólyom megyék alispánjai, a fővárosi statistikai hivatal, mint a megkeresett Budapest főváros megbizottja, Halas, Zólyom, Székesfehérvár, Ujvidék Nagyvárad polgármesterei. Az egyházi hatóságok közül az ügy iránt különös buzgalmat s a hivatalos érdeklődésnél melegebbet tanusítottak Szász Károly, Kovács Zsigmond, Kun Bertalan, Czékus István püspökök, továbbá Bognár Márk, Görög Kázmér,

¹ Ezeknek szövegét a M. Könyvszemle 1885. évfolyamában közöltük. Szerk.

László Polykárpp rendfőnökök. Az iskolai hatóságok közül különös figyelmet fordítottak ügyünkre Mészáros Nándor s Fehér Ipoly tankertületi főigazgatók, Tóth József, Varasdy Lajos, Sándor Mózes, Kolozsváry Miklós, Bárdossy Gyula, Gáspár János, Békey Imre tanfelügyelők. Köszönettel tartozunk ezenkívül számos magánosnak, kik különösen előttünk ismeretlen könyvtárlajdonosok czimeit közölték velünk. Ilyenek voltak Budapestről: Hamary Dániel, Wagner László, dr. Ballagi Aladár, Baumann István, id. Szinnyey József, Széll Farkas, Némethy Lajos, dr. Dubay Miklós, Mikszáth Kálmán, Tettey Emil, Paszlavszky Sándor. Vidékről: Lichtenstein József (Miskolcz), Ábray Károly (Hódmezővásárhely), Lehoczky Tivadar (Munkács), Bernáth Dezső (Ungvár), Finály Henrik (Kolozsvár), Sipos Pál (Szikszó), Sólyom Fekete Ferencz (Déva), Ritoók Zsigmond (Nagyvárad), b. Mednyánszky Dénes (Rakovicz), gr. Zichy Ágost (Fiume), Harmos Gábor (Balassagyarmat), Reizner János (Szeged), dr. Horváth Ádám (Kecskemét), Vadona János (Kolozsvár), Nagy Iván (Horpács), dr. Király Ferencz (Debreczen), Hegyessy Márton (Nagyvárad), Schwarcz Gyula (Székesfehérvár), gr. Szécsen Antal (Pozsony), Benke Gyula (Szarvas), Chernel Ignác (Kőszeg), dr. Vutkovich Sándor (Pozsony), Orbán Balázs (Székelyudvarhely), Bozóky Alajos (Nagyvárad), Keszti Hajdu Lajos (Kisujszállás), György Lajos (Losonez), Ray Ferencz (Privigye), Unger D. (Zalaegerszeg), Boross Mihály (Székesfehérvár), Rác Mihály (Szabadka) stb. Elismeréssel emeljük ki e mellett, hogy a hazai lapok általában készséggel közölték fölhívásunkat, sőt oly lapok is, melyeket közvetlenül meg nem kerestünk, átvették az erre vonatkozó közleményeket, sőt egyes esetekben önálló cikkek alakjában figyelmeztették a magyar művelt közönséget e statistikai felvétel nagy kulturális jelentőségére.

Az első kimutatás január hó 26-án, tehát néhány nappal az első kérdő-ívek szétküldése után, érkezett be Győrből, s azután csaknem folytonosan jöttek újabb s újabb küldemények.

Január hóban jött	3
Február hóban	45
Márziusban	443
Áprilisban	411
Májusban	325
Juniusban	435

Juliusban	215
Augusztusban	132
Szeptemberben	220
Októberben	85
összesen	<u>2,314</u>

oly jelentékeny szám, minőt még a különböző uton beérkezett duplumokat, s a meghatározott számon alul levő könyvtárakat is leszámítva, alig lehetett várnunk. Hogy e szám minél nagyobb, s így statistikai kimutatásunk minél teljesebb s az igazságnak megfelelőbb legyen, az orsz. statistikai hivatal nem kimélt időt s fáradságot a sürgetések szétküldésében sem, sőt ott, hol szükségét látta, igyekezett magánuton avagy a hivatalos levelek rideg hangját kellően módosítva érdeklődést s buzgalmat kelteni fel. Elküldetett pedig megsürgetés

Május hóban	481
Juniusban	355
Juliusban	472
Augusztusban	83
Szeptemberben	80
Októberben	170
összesen	<u>1,641</u>

melyek közül ugyancsak október hó végeig még mintegy hétszáz megkeresett maradt adós a felelettel, nagyobbbrészt magánkönyvtárlajdonosok, kiknek ismételt (részben most már negyedik) megsürgetése még a jelen mű nyomatása alatt is eszközöltetik.

A beérkezett ívek közül, a mi ily felvételnél különben előre látható volt, igen nagy részt képviselnek azok, melyekben a könyvtárakra vonatkozó adatok csak általános tájékoztatást nyújtanak. Mint más országokban, ugy nálunk is jóformán csak a hatósági s kaszinói könyvtárak rendezettek, s rendezetlen könyvtárról, ha kissé nagyobb terjedelmű, kérdéseinkre teljes s a valóságnak pontosan megfelelő feleletet adni oly sok időbe s fáradságba kerül, melyre a könyvtárlajdonosok nem voltak kötelezhetőek. S mind a mellett — elismeréssel, de egyuttal, működésünk egyik hatását észelve benne, jogos önérzettel emeljük ki — hogy a társadalom minden rétegében akadtak lelkes ügybarátok, kik e fáradságos munkát is készek voltak megtenni. Nagy könyvtáraink közül egyesekről, így a Nemzeti Múzeum, budapesti

egyetem, nemzeti kaszinó könyvtáiról, a marosvásárhelyi Teleki-féle, az esztergomi primási, a szegedi Somogyi-féle s más közkönyvtárakról több heti munkát igénylő s valódi belbecscsel bíró csaknem monographiaszerű ismertetéseket kaptunk; a magánosok közül dr. Ballagi Aladár, Révész Kálmán, özv. Gyárfás Istvánné, b. Mednyánszky Dénes, Horváth Árpád, Vásonkeői Imre stb. szintén ily részletes dolgozatokat készítettek; ezeken kívül egyes könyvtártulajdonosok, köztük gr. Apponyi Sándor, Csapó Vilmos, Ivánka Imre, özv. Vass Jenőné, Várady Mihály, Göndöcs Benedek, a dunaföldvári ferenczrendiek zárdája stb. részben külön e célra lemásolt könyvjegyzékeiket boesátották rendelkezésünkre, nem is említve, hogy mintegy 30 könyvtártulajdonos (köztük a pozsonyi és késmárki hires ág. hitv. könyvtárak, a losonczyi közkönyvtár) igen becses nyomtatványokat küldtek be. Bizonyos tudomásunk van arról is — részben a mi közvetítésünk kéretvén ki — hogy egyesek tisztán e kimutatások készítésére jelentékeny anyagi áldozattal külön szakértőket kértek fel, mint p. a budapesti nemzeti kaszinó, orsz. képzőművészeti társulat, Vásonkeői Imre, Ybl Miklós, Weber Antal, Rózsa Péter, stb.

Nincs miért elhallgatnunk, hogy még e felsorolt vagy jelzett adatok sem merítik ki azt az erkölcsi s reánk, a munka kezdeményezőire s keresztülvívőire, nem ritkán lélekemelőleg ható eredményt, melyet a gyűjtés alatt tapasztaltunk. Az egyszerű tanároktól s lelkészektől fel a társadalom legmagasabb fokán álló egyénekig mindenütt akadtak oly buzgó s lelkiismeretes férfiak, sőt művelt, előkelő nők is, kik nem sajnálták a fáradságot, hogy kimutatásuk minél tökéletesebb legyen; gyűjteményünkben, mely több száz a közélet terén kiváló szerepet játszó egyén levelét is tartalmazza, számos példát láthatunk, hogy a működésük sokoldalúsága által annyira igénybe vett férfiak is, minők Jókai Mór, Szász Károly, minő gonddal s fáradsággal készítették el kimutatásaikat. S e levelekben mennyi a lelkesülés s buzgalom! Számszósan vannak, kik sajnálatokat fejeznek ki, hogy könyvgyűjteményük még kicsiny arra, hogy felvétessék a jelen kimutatásba, de teljes erővel törekednek, hogy az a jövő alkalommal érdemes legyen a számbavételre. Mások, kiknek könyvtárai rendezetlen állapotban voltak, megragadják ezt az alkalmat annak rendezésére s katalógus készítésére. Ismét mások egyes kérdéseinket figyelembe véve, jel-

zik, hogy a könyvtárak kezelésére nézve jövőben reformokat hoznak be, ígéretek tesznek, hogy hatáskörükben a közkönyvtárak létesítését előmozdítják, sőt akad olyan is (Rakovszky István Pozsonyban), ki a könyvtár-alapot tárgyazó, természetesen inkább közkönyvtárakra vonatkozó kérdésünkre, feleletül adja, hogy ily alap eddig nem volt, de jövőre gondoskodni fog róla, mert ohajtja, hogy nagybecsű magánkönyvtára halála után nyilvános könyvtár legyen.

De sem ez örvendetes buzgalom, sem saját őszinte törekvésünk, hogy a jelen felvétel lehetőleg teljes s a valóságot megközelítő legyen, nem áltathat azzal a hittel, hogy a kimutatás, melyet e könyvben nyújtunk, közel áll a tökéleteshez (mert hiszen arról, hogy tökéletes legyen, különösen magánkönyvtárakra vonatkozólag szó sem lehet.) Épen mert a felvételek által közelebről ismerkedtünk meg a kérdéssel, mi ismerjük legjobban annak hiányát. Ott, a hol a törvény szigorú intézkedése pontos számadást követel (p. pénzügyintézeteknél, katonaságnál), vagy még inkább ott, hol a természet is kétségbevonhatatlan határokat jelöl meg (p. halálzási statistika) méltán követelhetnek a statisztikai felvételektől abszolút bizonyosságot, más kérdéseknél azonban különösen a részletekre kiterjedőleg a statisztikai számok inkább csak tájékoztatást nyújtanak. Jelen kimutatásunkban — őszintén kimondjuk — főképp csak a magasabb tanintézetek s szerzetes rendek könyvtárainról nyújthatunk megközelítőleg teljes képet, más könyvgyűjteményeink ismertetése ellenben, még többé-kevésbé hiányos s esetleg később eszközzendő felvételek által egészítendő ki, midőn az összehasonlításra, a statisztikai eredmények megítélésénél oly nagy fontosságú tényezőre, sokkal több gondot lehet fordítani, mint jelenleg, midőn előbbi felvételek hiányában erre kellő alap nincs.

Hogy mind a mellett jelen felvételünk eredménye az összes eddig eszközölt hivatalos s magánjellegű felvételekkel összehasonlítva sikeresnek mondható, tanúsítják a következő táblázatok, melyekben az 1885. október hó végeig beérkezett kimutatások főbb összegeit s ez összegeknek már eddig eszközölt felvételekkel összehasonlítását közöljük, megjegyezvén, hogy jelen művünk végén az azután befolyó adatok felhasználásával s esetleg hibák kiigazításával új táblázatot is szándékozunk közölni.

Az október hó végeig beérkezett könyvtári adatok kimuta-

tásaiból az orsz. statisztikai hivatal előleges számítása szerint következő eredmény mutatkozik :

Folyó szám	Könyvtárak csoportja	Könyvtárak száma	Könyvek száma	Átlag	Ezek közül a kiszabott mértéket megüti	
					Könyvtár	Darabban összesen
1	Nyilvános könyvtárak..	36	1.086,458	30,179	34	1.086,084
2	Hatósági könyvtárak...	66	181,405	2,748	45	177,707
3	Felsőbb tanint. könyvtárak.....	43	402,194	9,353	36	400,012
4	Szakiskolai könyvtárak	31	80,056	2,582	26	78 447
5	Középiskolai könyvtárak	259	981 489	3,789	244	977,217
6	Népoktatási tanintézeteki könyvtárak.....	204	225,757	1,106	151	207,791
7	R. k. egyházmegyei könyvtárak.....	110	537,301	4,884	74	527,792
8	Gör. kel. és kel. gör. egyházmegyei könyvtárak.	18	59,955	3,330	16	59,498
9	Róm. kath. szerzetesi könyvtárak.....	149	720,826	4,838	145	719,585
10	Prot. egyházi könyvtárak.....	37	84,057	2,271	23	80,511
11	Budapesti egyleti és társulati könyvtárak....	20	80,183	4,009	19	79,703
12	Vidéki egyleti és társulati könyvtárak.....	310	313,171	1,010	204	287,245
13	Kölesön-könyvtárak....	74	407,877	5,512	72	407,212
	Összesen közkönyvtárak	1,357	5.160,729	3,803	1,089	5.088,795
14	Magánkönyvtárak.....	913	2.167,469	2,374	666	2-026,125
	Főösszeg.....	2,270	7.328,198	3,228	1,755	7.114,947
	Átlag.....	—	—	—	—	4,054

Összehasonlítva ez eredményt mely, ismételjük, még nem végleges s a mi felvételünkre vonatkozólag még kedvezőbb lesz, az eddigi összes hasonló felvételek eredményeivel, a következő táblázatot nyertük:

Folyó szám	Á l l a m	Könyvtárak száma	Könyvek száma	Egy könyvtárra jutó átlag	A felvételek v. a legközelebbi népszámlálaskor talált lélekszám	100 lakosra esik könyv
1	Amerikai Egyesült-Államok (1876.)	3,467	12.276,964	3,369	c.4.5000,000	27·2
2	Magyarország (1885.)	2,270	7.328,198	3,228	13.749,603	53·29
3	Ausztria (1873.)	577	5,475,798	9,490	20.394,980	26·8
4	Franciaország (1878—9.)	500	5.598,000	9,196	56.905,788	12·3
5	Olaszország (1865.)	493	4.349,281	8,822	22.104,789	20·8
6	Nagybritannia	200	2.871,493	14,357	31.629,299	9·0
7	Poroszország	398	2.640,450	6,629	25.742,404	11·0
8	Svájc (1870.)	2,006	2.490,312	1,211	2.669,147	93·29
9	Bajorország	169	1.368,500	8,097	4.863,450	26·4
10	Oroszország	145	952,090	8,566	71.169.673	1·05
11	Belgium	105	609,110	5,801	5.253,821	10·4

Az összehasonlítás főeredménye hazánkra nézve rendkívül kedvező. Abszolút számokban csak a dúsgazdag, s népességre nézve háromszor oly nagy amerikai Egyesült-Államok mulják felül, aránylag véve pedig mindjárt Svájc után következünk, mely ország lakóinak műveltsége köztudomásu, s mely a közművelődésre rendkívüli áldozatokat hoz, úgy, közoktatásügyi budgetje az összes költségvetésnek egy negyed részét rendesen felülmulja, míg a többi kultur-államokban — különösen az államadósságok s állandó katonaság terhe alatt — ez összeg az összes költségvetésnek egy tizedrészét sem képezi, s rendesen csak 1—4 százalékkal szerepel.

Merész, sőt igazságtalan állítás volna azonban, ha tisztán e táblázat adataiból azt következtetnők, hogy a kulturállamok sorában (melyek nagy része szerepel itt) Magyarország egyike

a legelsőknek könyvtárak tekintetében. Különösen két szempontot nem kell elfelednünk. Egyik az, hogy habár már az egyiptomiak, assyrok s khinaiak is gyűjtöttek könyveket, s az alexandriai könyvtár kétezer évvel ezelőtt világhírű volt, a könyvtárak alapítása nagyobb számban csak a múlt században kezdődött, s az irodalom óriási fejlődése, a gőznyomdák terjedése, s a colportage-üzlet meghonosodása folytán századunk második évtizedében minden egyes év jelentékeny előnyt nyújt azoknak, kik a felvételt később eszközlik. Figyelembe veendő továbbá az a körülmény is, hogy más országokban a magánkönyvtárak felvételét vagy egészen mellőzték, vagy, mint az osztrák felvétel ismertetésénél láttuk, igen felületesen eszközölték. Ezzel szemben azoban meg kell jegyeznünk, hogy a többi felvételeknél (az Egyesült-Államokét kivéve, hol 300 darab volt a jelző szám a könyvtárakra nézve, tehát jelentékenyen kisebb, mint nálunk), határvonalat nem tűztek ki a könyvgyűjtemények számbavételénél, s így a számbavételünkkel szemben, hol *egyezer*, illetőleg *ötszáz* darabnál kisebb könyvgyűjtemények csak elvétve küldettek be, nagy előnyök volt.

Különösen hibásnak s igazságtalannak látszik e kimutatás Poroszországot s Nagy-Britanniát illetőleg, mely országokban e táblázat szerint aránylag mintegy ötször kevesebb könyv volna, mint Magyarországon. A közművelődés s irodalom terén vezérszerepet játszó államokról ilyesmit a priori is képtelenségnek kell nyilatkoztatnunk. A német földön ugyan aránylag kisebb számmal vannak könyvtárak, mint a közvélemény hiszi, legnagyobb bibliograph-jok, Petzholdt, is 584 városban csak 1547 könyvtárt számított, a „Centralblatt für Bibliothekswesen“ panaszkodik arról, hogy honfitársainak nines érzékük a nyilvános könyvtárak fontossága iránt, s tény az is, hogy az iskolai s kaszinói kitünő könyvtárak mellett magánosok csak kivételesen gyűjtenek könyveket nagyobb számmal: mindamellett kétségtelen, hogy Poroszországban, a számos egyetem s más iskola, valamint az óriási könyvproductio hazájában, az arány ennyire kedvezőtlen volta főképp a hiányos statisztikai felvételnek tulajdonítható. Még inkább áll ez Nagy-Britanniára nézve, melynek népe a legtöbbet olvasó nemzet közé sorolható, hol már 1850-ben parlamenti határozattal megengedettett a községeknek, hogy népkönyvtárak javára pótdót vethessenek ki, hol — még

csak ezt az egyet emeljük ki — alig van község nyilvános könyvtár, s alig palota s falusi kastély nagyobb magánkönyvtár nélkül. Ha csak azt az egy tényt emeljük ki, hogy Angliában évenként 5—7 ezer mű jelenik meg, s a nyomtatványok terjesztéséről milliókkal rendelkező társaságok gondoskodnak: lehetetlen feltételezni, hogy ez országban csak 200 könyvtár legyen, s még nagyobb képzelenség feltétlen hitelt adni a könyvek számáról szóló kimutatásnak, mely három milliót sem mutat, tehát jóformán felét annak, a mi az egyetlen Britttish Museum óriási gyűjteményében őriztetik.

Ha nem tudnók is, hogy Magyarország lakosságának legalább egy harmadát oly népelemek képezik, melyek között az olvasás s önművelés vágya még nem ébredt fel; ha a népszámlálás adatai szerint (Horvát-Szlavonországot ide nem számítva) a 7 éven felül levő lakosság közül 45·51% férfi és 62·12% nő nem tudott írni s olvasni s a művelődés alapfeltételeivel rendelkező alig öt millió lakos közül közel 2 millió jut a tanuló-ifjuságra; ha nem tudnók is mindezt, az érdekelt felek s a közvélemény örökös panasza, hogy nálunk könyveket nem vesznek s nem olvasnak, szigorúbb önbírálatot követelnek a fentebb közlött számokból vonható káprázató következtetéssel szemben.

Egy újabb kimutatás¹ a kulturnépek szellemi szükségleteinek megítélésére nézve a tuloldalon lévő táblázaton nyújt adatokat.

E kimutatás nem különíti el Magyarországot Ausztriától; de ha még feltételeznők is, hogy a tulajdonképeni Magyarorszában — Horvát-Szlavonországot ide nem értve — valamivel kedvezőbbek lehetnek a viszonyok, mint Ausztriában, kétségtelen, hogy helyzetünk e kimutatás szerint a kulturállamok sorozatában nagyon alárendelt s utánunk jóformán csak oly nemzetek következnek, melyek műveltségi viszonyairól (Spanyolország, Oroszország) a köztudat kedvezőtlen fogalmat alkot.

Nincs tehát kétség, hogy a jelen statistikai felvételnek házánkra nézve oly kedvező eredménye részben annak tulajdonítható, hogy sok más országban e felvételt, igen felületesen, sőt könnyelműen eszközölték.

¹ Das wirtschaftliche Leben der Völker. Ein Handbuch über Production und Consum von Carl Scherzer. Leipzig, 1885. Verlagshandlung von Alphons Dürr.

O r s z á g o k	Évenkénti papirfogyasz- tás hirlapokra		Évi kiadás hirlapokra és könyvekre	
	általában ton- nákból = 1000 kgr.	fejenként kilogramm	általában forint	fejenként forint
Nagy-Britannia	100,000	2·77	164.214,000	4·55
Franciaország	72,000	1·91	119.322,000	3·19
Németország	77,000	1·65	129.500,000	2·85
Belgium	8,500	1·50	14.021,000	2·51
Svájc	4,300	1·50	7.015,000	2·47
Hollandia	4,000	0·96	6.740,000	1·62
Svéd-, Norvég- és Dán- országok	6,000	0·68	10.785,000	1·28
Olaszország	19,500	0·68	31.998.500	1·11
Osztrák-magyar monarchia	25,000	0·64	41.786,000	1·07
Portugália	2,100	0·45	3.500,000	1·27
Spanyolország	6,000	0·36	10.603,000	1·14
Oroszország	19,000	0·23	32.725,000	0·38
Európai országok összesen	343,400	1·09	572.209,500	1·82
Egyesült-Államok	109,000	2·13	208.080,000	4·08
Kanada	4,300	1·00	7.116,500	1·66
Ausztrália	5,000	1·50	8.134,500	2·47

Jogos önértékünket sértené azonban, ha e következtetést általánosságban s egész szigorú következtetésekkel tartanók fenn. Nem. Ez az összehasonlítás alapján véve kellő tájékoztatást nyújt s e tájékoztatás eredménye, ha nem is kápráztató, de eléggé kedvező kép alkotására jogosít.

Az Egyesült-Államok, Svájc, Bajorország, Olaszország, sőt részben Ausztria könyvtár-statisztikai felvétele is gondosan, a két első kiváló gonddal készült, teljességében a miénket is felülhaladja s mégis mindezek közt — még ha minden körülményt mérlegbe teszünk is — az egy Svájc kivételével Magyarország igen kiváló helyet foglalhat el. Mint az 1885-iki budapesti országos kiállítás az ipar fejlődéséről, ugy e felvétel könyvtárainkról kedvezőbb képet nyújt, mint magunk is hittük, de e kedvezőbb képet nem fallacia, nem önámítás, hanem tények igazolják.

Bármely többé-kevésbé lelkiismeretesen készült könyvtári felvételnél igen természetesen legkevésbé maradhatnak ki a nagy könyvtárak, melyek létezéséről mindenki tud. 10,000 kötetet meg-

haladó könyvtár pedig volt a fenti kimutatások folytán közzétett adatok szerint:

Egyesült-Államokban	266	összesen	6.984,882	darabbal
Ausztriában	115	„	3.630,787	„
Svájcban	43	„	1.341,393	„
Olaszországban	78	„	c. 2.300,000	„
Magyarországban (október vé- geig eszközölt számítás sze- rint)	129	„	3.417,122	„

Látható ebből, hogy ismét csak az egy Svájc kivételével, a nagykönyvtárak is aránylag nálunk vannak legnagyobb számmal, s ez különösen feltűnő az Egyesült-Államokkal szemben, hol a közkönyvtárakra mesés összegeket fordítanak, s a hova vándorolt az utóbbi két évtized alatt Európa s különösen Németország leghiresebb tudósai becses magánkönyvtárának egy jelentékeny része. Pedig az összehasonlítás alapos, mert az Egyesült-Államok felvétele mintaszerű volt, s a nálunk eddig számba vett 30 tizezer kötetnyinél nagyobb magánkönyvtár a mérleget meg nem változtatja.

A munka folyamán s a részletek tárgyalásánál e fontos körülményen kívül, mely összehasonlításunk általános s aránylagos eredményét oly kedvező világításban tünteti fel, még több okot is sorolunk fel, melyekből ki fog tűnni, hogy könyvgyűjteményeink száma s nagysága mégis több s kedvezőbb, mint magunk hittük, s e jelen fölvétel eredménye tényleg örvendetes, de a valónak megfelelő képet nyújt helyzetünkről az európai kulturállamok sorában. Itt, tekintettel a fentebb előhozott kedvezőtlen adatokra, csak egy fontos, s nézetünk szerint döntő körülményre hívjuk fel az olvasók figyelmét.

E körülmény az a hazánkban uralkodóvá lett öncsalódás, hogy anyagi s szellemi állapotaink megítélésénél állandó zsinór-mértékünk a szomszéd német nemzet volt. Könyvtáraink számát, s még inkább a könyvvásárlási kedvet megítélő képzeletünkben ez okozta a csalódást. Egy kis nemzet, melynek államnyelvét alig értette valamivel több a lakosság felénél, s a haza határán kívül csak egyesek, állandóan összehasonlítás tárgya volt egy nagy nemzettel, melynek lakói igen csekély kivétellel mind értik az államnyelvét, nem is említve azokat a milliákat, kik a világ minden

részében olvasnak s vásárolnak német könyveket. A Németországban növekedett s csaknem egyedül németországi viszonyokat ismerő magyar könyvkereskedő elfogultan panaszkodott folytonosan, hogy e kis nemzet körében, melynek könyvvásárló közönsége a dolog természete szerint csak százezreket számíthat s melynek művelt osztálya, nem úgy, mint a szerencsésebb angol, német vagy francia, még az idegen irodalmat is kénytelen pártfogolni, hogy a műveltségben a kor színvonalán álljon, panaszkodott, mondjuk, hogy e kis közönség a magyar kiadványokból sokkal kevesebbet vásárol, mint az óriási német nemzet. De feledte azt, hogy e kis nemzet irodalmában ma már nemcsak a világirodalomban is számot tevő költői geniek működtek, de a legtöbb tudományágban képes volt a magyar a kor színvonalára emelkedni, feledte, hogy nálunk évenként 1,200—1,400 önálló mű jelenik meg s magyar lapjaink s folyóirataink száma ma már meghaladta az ötszázat, oly számot, mely az önművelődés magasabb fokát jelenti. Ez öncsalódás volt oka, hogy magunkat szellemi téren is kevésre kecsültük. Schvarcz Gyula, egyike a legképzettebb magyar íróknak, már évekkel ezelőtt kimutatta, hogy a magyar irodalom oly jelentékeny helyet foglal el a világirodalomban, melynél a kis nemzetek közül csak a hollandi s a svéd mutathat fel tekintélyesebbet; az az áldozatkészség, mely két évtized óta a közoktatásügy s közművelődés iránt mutatkozik,¹ az a hatalmas assimiláló erő, mely Magyarországon az idegen eredetű tehetségeket legnagyobb részt magyarrá képes tenni s mely elemi erő hatása alatt hazánkban még a belföldi német könyvirodalom is eltörpül s ezer meg ezer más jel mutatja, hogy a nép, mely a XVI-ik és XVII-ik században már egyszer a kultura magaslatán állott, most ismét teljes erővel tör előre s a felébredt vágy a műveltség s önművelődés iránt épen nem szalmaláng.

A magyar nép e hatalmas önművelődési vágya az a főtényező, mely a fentebbi érvekkel kapcsolatban eléggé valószínűvé teszi, hogy Magyarország könyvtárai s könyvek tekintetében a

¹ A »Néptanítók Lapja« 1883. jul. 14-iki (28-ik) számában közölt kimutatás szerint az 1882/3-ik tanév alatt tisztán magánosok részéről (tehát állam, egyház s más hatóságok hozzájárulásának nem számításával) jóval több mint két millió forint adomány gyűlt be iskolai czélokra, azaz a felnőtt irni s olvasni tudó magyar honpolgároktól átlag majdnem egy-egy forint.

kulturállamok között még abban az esetben is, ha nem lehetne mindjárt Svájez után az első helyre tennünk, eléggé jelentékeny helyet foglal el, sőt valószínűnek tünteti fel azt is, hogy e tekintetben előbb állunk, mint egynémely nagy kulturnemzet, melynek irodalma, ipara s társadalmi élete a miénknél fejlettebb. A magyar nép fejlett műveltsége Korvin Mátyástól a tudománykedvelő erdélyi fejedelmekig sok könyvtár alapját vetette meg, melyeknek egy része ma is fennáll s a modern magyar, részint a nyilvános könyvtárak csekély száma s nehéz hozzáférhetése, még inkább azonban anyanyelvének szűk határokra szorítkozása következtében sokkal inkább kénytelen nagyobb könyvgyűjteményt szerezni, mint a művelt nyugati, ki a művelődés e segédeszközeit gyakran még a kisebb városokban is oly mértékben s oly csekély fáradsággal találja meg, hogy otthonában elegendő a legszükségesebb kézikönyvekből álló kisgyűjteményre szorítkoznia. Egy szóval Magyarország könyvtárak s könyvek tekintetében ha nem is a leggazdagabb, de mindenesetre a gazdagabb országok közé tartozik.

Bármily fontos s tanulságos azonban az eredmény kimutatása is, Magyarország köz- és magánkönyvtárai statistikájának tudományos jelentőségét nem ily általános számok adják meg, hanem azok az adatok, melyek a könyvtárakban levő szellemi kincsek jellegét s belbecsét, azok használati módját s továbbá az egyes könyvtárak világítják meg.

Jelen bevezető sorainkban az erre vonatkozó adatok főbb eredményeit már csak ezért sem közölhetjük, mert, mint jeleztük, a tetemes időt igénylő nyomtatás alatt beérkező kimutatásokat is felhasználni óhajtjuk, hogy a rajz, melyet e számadatokban s az ahhoz csatolt megjegyzésekben nyújtunk, lehető teljes legyen.

A külföldi ilyenemű statistikai dolgozatok mintájára czélszerűnek látszott minden egyes fejezetet szöveggel kísélni, nemcsak azért, mert az egymástól nagyon eltérő kimutatások adatainak összehasonlítása e nélkül nagyon megnehezítették, hanem főkép, hogy a kimutatások mellett küldött s részben irodalmi tanulmányozás által szerzett fontosabb adatok, melyek könyvtáraink állapotára világot vethetnek s melyeket ily mennyiségben magánosok aligha szerezhetnének meg, értékesítve legyenek.

A nagy könyvtárak (melynél önkényes, de mindenki előtt eléggé természetesnek látható határvonalul a 10,000 kötet számot

vettük fel) a dolog természeténél fogva általában részletesebb leírást igényelnek, mint a kisebb, gyakran egészen jelentéktelen könyvgyűjtemények s e mellett ezen nagy könyvtárak ismertetése a legjobb alkalmat nyújtja a könyvtárak gyarapodását s kezelését illető tapasztalatok közlésére. A nagy könyvtárak e specialis jelentősége s az a körülmény, hogy ezek leírásánál a szokásos statisztikai táblázatok legkevésbé merithetik ki az adatokat, szükségessé tette, hogy ezekről, részben egyes könyvtárak külön leírását adva, önálló fejezetben emlékezzünk meg.

A következő fejezetek azután egyenként táblázatos kimutatásokban s a hozzá szükséges szövegben közölnék a köz- és magánkönyvtárakra vonatkozó adatokat. Mig a nagykönyvtáraknál a sorrendben a kötettség lehet irányadó, a közkönyvtáraknál s magánkönyvtáraknál a kezelés megkönnyebbitése végett részint a könyvtárak neme s helye, részint a tulajdonos neve szolgálhat a sorozat megállapítására kulcsul. A közkönyvtárak osztályozásánál a következő alcsoportokat vettük fel:

a) Nyilvános könyvtárak, azaz olyanok, melyek egészen a nagyközönség használatára szánvák, például a Nemzeti Múzeum nagy könyvtára.

b) Hatósági könyvtárak, melyeket egyes hatóságok (például ministeriumok) saját szükségleteiknek megfelelően alapítottak.

c) Iskolai könyvtárak, az iskolák jellegei szerint csoportosítva.

d) Egyházi könyvtárak, az azokat alapító s fentartó felekezetek szerint osztályozva. A felekezeti iskolák könyvtárai azonban, a mennyiben csak iskolai czélekre szolgálnak, az előbbi csoportba sorolhatnak.

e) Egyleti vagy testületi könyvtárak, ide nem értve a fentebb elősorolt politikai, egyházi s iskolai hatóságokat.

f) Kölesönkönyvtárak, melyeket ugyan magánosok alapítottak üzleti czélból s azért tulajdonkép magánkönyvtárak, de rendeltetésüknél s egyes társadalmi osztályok műveltségi viszonyaira gyakorolt hatásuknál fogva nálunk részben a nyilvános könyvtárak helyét igyekeznek pótolni s ezért méltán sorolhatók a közkönyvtárak közé.

A köz- és magánkönyvtárak részletes ismertetése után külön fejezetekben fogunk szólni részben a már közlött adatok csoport-

tosítása s feldolgozása segítségével, a könyvtárak kezeléséről s azok megoszlásáról az ország különböző részei, valamint (magánkönyvtáraknál) a könyvtártulajdonosok társadalmi állása szerint.

Hozzávév é az utolsó részt, melyben a még netán szükséges általános megjegyzéseket s egy pár esetleg elkésve érkezett kimutatás adatait közölni szándékozunk, a jelen műben a nyert anyagot a következő fejezetek szerint csoportosítjuk :

- I. Nagy könyvtáraink.
- II. Magyarország közkönyvtárai.
- III. A magánkönyvtárak.
- IV. A könyvtárak berendezése, gyarapítása és kezelése.
- V. A könyvtárak megoszlása.
- VI. Összesítés és zárszó.

*

E közleménynek készségeel adtunk tért lapunkban. Meg vagyunk róla győződve, hogy a m. kir. országos statistikai hivatal vállalata a hazai könyvtárügynek jó szolgálatot fog tenni, s biztos útmutatást nyujtand a hazai könyvtárak jelenlegi állapotának megismeréséhez. Részünkről a munkát melegen üdvözöljük, s megjelenése után el fogjuk róla mondani észrevételeinket.

Szerk.

